

RADNAI DÁNIEL SZABOLCS

Tű a szénakazalban

SZILÁGYI MÁRTON: AZ ÍRÓVÁ VÁLÁS MIKROTÖRTÉNETE
A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Lisznyai Kálmán és az „irodalmi gépezet”
Reciti, Budapest (Vitae, 3), 2021, 266 oldal

Szilágyi Márton Lisznyai Kálmánról szóló kismonográfiáját teljes egészében egy Kolozsvárra tartó vonatút során olvastam el elsőként, 2019 májusában. Ekkor lettem figyelmes az 1850–60-as évek főképp Lisznyai főszereplésével megrendezett zenés-irodalmi estélyeit, az úgynevezett „dalidókat” tárgyaló fejezet egy megjegyzésére: „a korabeli hatalmas sajtótermés szisztematikus áttekintésével még nyilván szaporítani lehetett volna a recens beszámolókat, ám ennek a »tű a szénakazalban« típusú kutatásnak gátat szabott az emberi teljesítőképeség” (Budapest, Argumentum, 2001, 99). Olvastam ezt akkoriban, midőn már egészen nyilvánvalónak tűnt a folyóirat-adatbázisokban való kulcsszavas keresés térhódítása és mindennaposá válása az irodalomtörténeti kutatómunkában, s az sem véletlen, hogy ez idő tájt jelentette meg Szilágyi Márton folyóiratközlésében (*Irodalomismeret* 2019/1) a tárgyalt fejezetet tovább író, kiélezítő tanulmányát.

Sejteni lehetett tehát, hogy újraalkotja, frissíti egykori művét, ugyanakkor korántsem csupán az ADT-s adatbúvárlás nyújtotta beláthatatlan lehetőségek kiaknázása adott okot a könyv újbóli megjelentetésének: a kevesebb mint 150 oldalas irodalomtörténeti értekezésből csaknem 260 oldalas monográfiává duzzadt munka új módszertani fókuszokat is kapott. Egyfelől, mint a kötet személyes hangú előszavában utal is rá a szerző (7–21), húsz év elteltével a Lisznyai-könyv új kiadása már egy olyan megváltozott diszciplináris közegbe – az irodalmi szövegek társadalmi háttérére, közösségi használatára, nyilvános sajtóközegének meghatározottságaira is érzékeny irodalomtörténeti diskurzusba – érkezik, melynek az ezredfordulón Szilágyi Márton könyve (számos más, későbbi írásával együtt) maga is kezdeményezője volt. Másfelől jelentősen árnyalta a kötet koncepcióját az irodalom gazdaságtörténetére és a XIX. századi irodalmi kapitalizmus formálódására irányuló, az utóbbi időben jelentősen megélenkült kutatói figyelem, amelyet Margócsy István sokszor idézett szóhasználatának alcímbe emelése – egyúttal parafrázálása – is mutat (*Lisznyai Kálmán és az „irodalmi gépezet”*). Az *íróvá válás mikrotörténete a 19. század első felében* című kötet tehát egy húszéves könyv olyan *javított kiadásaként* ajánlja magát, amely nem csupán forrásbázisában bővült, hanem újfajta módszertani belátásokkal is gazdagodott, megváltozott irodalomtörténeti tétet nyert.

A 2001-es műhöz képest új elem a Lisznyai Kálmán alakját megelevenítő irodalmi műveket – Krúdy Gyula *Ál-Petőfi* (1922) című regényét, Nagy András *Toron, 1867* (1978) című elbeszélését és Kompolthy Zsigmond (azaz Bán Zoltán András) drámaszövegét (*Kísértet-csárdás*, 1989) – röviden elemző első fejezet. A felvillantott irodalmi

Lisznyai-ábrázolások, melyek a költő 1848–49-es kortanúságát, Petőfi-epigon mivoltát és alkoholizmusát állítják előtérbe, izgalmas fénytörésbe helyezik a könyv „főhősének” ezt követő filológiai adatolt életrajzát – a könyv voltaképpeni törzsanyagát –; ugyanakkor e szövegek kontextualizálása is tükrözi Szilágyi lényeglátó és részletekre figyelő irodalomértelmezői gondolkodását. A Nagy András-elbeszélés bemutatásánál például éles szemmel (bár talán kissé hosszasan ecsetelve) mutat rá az 1970-es évekbeli magyar kritikai diskurzus meghatározó vonásaira, korlátaira s azok hatás-történeti-kanonizációs következményeire, elegánsan világítva meg többek között a „prózaforradulat”-nak nevezett nagyhatású irodalomtörténeti konstrukció hátterét és vakfoltjait (26–31). Az ezt követő fejezetek, a Lisznyai szocializációját, literátus műveltségét, vármegyei és írói karrierjének kezdetét, 1848–49-es szerepvállalását, az 1850-es évek fejleményeit s az ekkortájt megjelent versesköteteket, valamint Lisznyai nyilvánosságban való jelenlétét áttekintő részek többé-kevésbé követik az eredeti kötetet mind a gondolatmenet, mind a szövegtömbök szintjén. Ugyanakkor Szilágyi ezeket a részeket is átfésülte: sok esetben a szakirodalom bővülése okán frissítette a jegyzetapparátust, de némely helyeken következtetéseit is pontosította az újabb kutatások fényében. A könyv megváltozott koncepciójához illeszkedve nagyobb hangsúlyt kapott a XIX. század írói lét és karrier professzionalizációjának kérdése az *Egy új, írói életforma kialakításának kísérlete* című fejezetben, a dalidókat tárgyaló részt pedig már az imént idézett 2019-es tanulmány alapján épül föl.

Mint azt Szilágyi a fejezet elején hangsúlyozza is (159), a cigányzene és a szavalati est kombinációjából született dalidók történetét immár nem csupán a hazai „irodalmi gépezet” egyik haszonélvezője (ha tetszik: tárgya és elszenvédője), Lisznyai Kálmán perspektívájából, hanem annak egyik igen aktív alakítója, a lankadatlan buzgalmű irodalmi vállalkozó, Vahot Imre szemszögéből is igyekszik bemutatni a kötet. A rendelkezésre álló sajtóközlések, illetve a fennmaradt meghívók, szerződések alapján a szerző precízen rekonstruálja az 1858 és 1863 között zajlott dalidók megszerveződését, személyi összetételét, repertoárját, a turnék földrajzi hatókörét és útvonalait, valamint a rendhagyó – egyébként meglehetősen vegyes visszhangot kiváltott, de összességében sikeres – irodalmi vállalkozás gazdasági vonatkozásait. Az eleinte Vahot és Lisznyai közös részvételével, később már Vahot közreműködése nélkül zajlott, végül pedig – Lisznyai 1863-as halálát követően – Vahot által újra életre hívott dalidók krónikája ugyanakkor beletorkollik az ekkoriban már igen törékeny s egyre romló egészségű, alkoholbeteg, megélhetési krízisek közt hanykódó Lisznyai utolsó évinek-napjainak bemutatásába, melyről a könyv utolsó fejezete tudósít. Külön érdekessége a dalidókról szóló sajtóbéli beszámolóknak, hogy Lisznyai rossz egészségi állapota, alkoholizmusa és visszatérő rosszulletei bizonyos értelemben részévé váltak a zenés szavalati estek performatív hatásának, egyfajta romantikus-misztikus aurát kölcsönözve a folyton betegeskedő, végórájához közelítő lírai költőnek.

A kötet összegzése – a vázolt módszertani belátások és várt-kutatott irodalomtörténeti következtetések tükrében – egy olyan, nagyon sajátos írói pályaképként mutatja fel Lisznyai Kálmán élettörténetét és munkásságát, amely jelentősen segít megérteni a XIX. század közepének magyar irodalmi viszonyait: a kimagasló vagy épp elfeledett írói-költői életműveket, nagyhatású és olvashatatlaná változott szövegeket övező közösségi konvenciókat és egyéni ambíciókat, illetve az azok mögött rejtő gazdasági-társadalmi elmozdulásokat, intézménytörténeti mozzanatok. Ugyanakkor Szilágyi Márton figyelmeztet: „Persze a konkrét és speciális tényezők akkor lehetnek

majd igazán beszédesek, ha Lisznyai mellett ezen nemzedék többi irodalmár-figurájának a pályája, a választott és elutasított társadalmi érvényesülés útjai is megkapják a méltó feldolgozásukat” (214). Visszautalva a felvezető metaforára: Lisznyai Kálmán is csak egy tű a szénakazalban, így a további cél a teljes szénakazal átfésülése kell legyen.

Említést érdemel még, hogy az egyébként is nagyon igényes kivitelű kötetet Lisznyai Kálmán *Hölgyfutár*-béli verspublikációinak jegyzéke, valamint több korabeli fénykép – többek között a dalidókat reklámozó 1859-es Vahot–Lisznyai-portrészorozat darabjainak – jó minőségű illusztrációja teszi teljessé. Ennek kapcsán nem lehet figyelmen kívül hagyni a könyv igen beszédese (immár nagyalakú) borítóját, amely a poharazó Vahot Imrét és Lisznyait ábrázolja: megtestesült virtus, diákos életfelfogás és hazafiúi buzgalom egyetlen képben, egy igen különös és tragikus magyar írói sors örök emlékeként.